

Péter Esterházy

fra tysk

Hvor stor er den europæiske dværg?

Brev fra en fredsforstyrrer

Tidligere var jeg østeuropæer. Så steg jeg i graderne til mellemeuropæer. Det var skønne tider (om end ikke nødvendigvis for mig personligt), der var *Centreljuopdriems* og visioner og billeder af fremtiden, det hele (alt, hvad man har brug for til en rundbordssamtale, men nu er jeg urimelig). For nogle måneder siden blev jeg så nyeuropæer, men før jeg havde haft tid til at vænne mig til denne tilstand eller til at afvise den, er jeg nu blevet en ikke-kerneeuropæer. Det går mig på samme måde som et menneske, der altid har boet i Munkács, ikke har forladt Munkács i hele sit liv, og ikke desto mindre først er ungare, siden tjekkoslovak, derefter sovjetborger og endelig ukrainsk statsborger. På vore kanter bliver man kosmopolit på denne vis.

Jeg sidder i Budapest på et værelse meget langt fra denne diskussion. Her hører man knap nok om debatten, skønt praktisk taget alle, der er noget rundt omkring, ellers tager ordet i denne sag. Måske burde det ikke være sådan (her er trods alt Internet og fx fire-fem tysksprogede tv-kanaler). Men sådan er det nu engang. Under alle omstændigheder er der ikke blot langt fra diskussionen til Budapest; der er også langt fra Budapest til diskussionen. "... først og fremmest i Kerneuropa" – sagt lidt overdrevet er det ifølge Habermas' tankegang begrænset, hvad der tilkommer os ikke-kerneeuropæere. Og ganske vist ser jeg ingen god grund til ikke at oversætte den nye opdeling i kerne/ikke-kerne til førsterangs/andenrangs, men jeg vil undlade at tale på denne sædvanlige østeuropæiske, evigt krænkede måde.

Jeg kan godt forstå Habermas' refleks. Hans "først og fremmest" er først og fremmest vældig logisk. Det er en rationel, saglig konstatering (og følelse), når man opfatter de nye EU-medlemmer som et forstyrrende element. Det er svært at have med de nye at gøre, og det vil det også være i fremtiden. Godt nok hævder vi nye, at også vi alle dage har været europæere. Ikke desto mindre er vi så at sige underlagt en anden rytme, det er andre ting, der er vigtige for os og andre ting, vi bemærker, og vi bruger ordene anderledes. Ved frihed forstår vi fx ikke ligevægten mellem rettigheder og pligter, men deri-

mod overlevelsesmulighederne, den behændige gemmen sig for magten, det at kunne fiske sig igennem. Under diktaturet har vi lært, at staten er en fjende, som man ved enhver given lejlighed bør gå bagom ryggen på – samtidig med, at vi forventer af staten, at den løser alle vore problemer. Vi har kun lige genvundet vores selvstændighed og er endnu ikke kommet efter, hvad det egentlig går ud på – og snart må vi atter delvist opgive denne selvstændighed.

Amerika var i vore øjne aldrig en stormagt, men en drøm. En vigtig drøm: den hvide prins, der red os i møde for at hente os. Noget sådant faldt godt nok aldrig Amerika ind (fx i 1956), men det ændrede ikke afgørende ved landets prestige hos os. Denne stormagts arrogance fik vi for vor del ikke umiddelbart at mærke, ligesom vi ikke oplevede den tunge byrde af at modtage hjælp. Hos os var der intet 1968, ingen studenterbevægelse, ingen bearbejdning af fortiden. I et diktatur er der ikke andet end diktatur. Og mennesker.

Men lad os se på den seneste tids begivenheder. Den 15. februar i år var der overalt i Europa store demonstrationer, og også hos os var der demonstrationer: omkring 30 mennesker deltog. Ikke desto mindre blev de uvenner over forskelligheder i partitilhørsforhold, mens vi andre så demonstrationerne i fjernsynet. Også en sådan passivitet i samfundslivet udspringer af erfaringerne fra diktaturet. Hvordan skal man ellers forklare, at hos os var det de såkaldt konservative partier (også kaldet højreekstremisterne), der var imod krig, mens socialisterne var for? Eller også ville de bare helst ikke træffe nogen beslutninger. Også det er en refleks fra Kádár-tiden,¹ dette ønske om, "at der ingenting skal ske, for så får man ikke noget vrøvl." Men nu har vi balladen alligevel. Brevet fra de otte europæiske lande udsprang ganske vist i mindre grad af loyalitet over for Bush, end det var et udtryk for afmægtighed, for manglende diplomatisk erfaring og for diplomatisk uegnet. Men hvordan skulle man også fra den ene dag til den anden være blevet egnet, hvilken tradition skulle man dog trække på! Hvilket holdepunkt havde man overhovedet?

Det forholder sig virkelig, som det engang så poetisk er blevet sagt: Mellemeuropa kan kun forstås med udgangspunkt i Mellemeuropa, og at være mellemeuropæer er det samme som ikke at kende sig selv.

Der er altså tale om en Anden. Siden murens fald er der knap nok sket noget med forholdet til denne Anden, vi har ikke kunnet begynde med os selv, og man er ikke begyndt med os. Man kunne have håbet, at da Østeuropa med DDR var brudt ind i den vestlige verden, ville Tyskland have taget det til efterretning og lært denne Anden (sig selv, så at sige) at kende. Det skete ikke. (Hvilket man på de forskellige måder søger at kompensere for.)

Vi har fået en ny verdensorden på halsen med et stærkt Amerika og et forvirret Europa. Det er en verdensorden i forandring, og det går hurtigt, Derrida fandt ikke tid til at skrive en særskilt artikel, man må handle og det i al hast, og det er vitterligt lettere at gennemføre med en fortrop. Bortset fra diktatur er oplyst enevælde den statsform, der mest effektivt har formået at løse den type problemer. Dette "først og fremmest" er som talt ud af munden på Katarina den Store.

Nu har vi så fået dette Kerneuropa som lokomotiv, og togets døre er åbne i Kerneuropas egen interesse, og vi andre kan ligeledes i egen interesse springe på toget. Det er et smukt billede og ikke engang særligt forenklet. Det eneste jeg finder problematisk, er, at skinnerne allerede er lagt. Det er sandt, at Østeuropa er en forstyrrende faktor, men hvis man udelukker det som en forstyrrende faktor, hvad er der så overhovedet at tale om? Det er ikke i min egen interesse at stille det følgende spørgsmål, men jeg stiller det alligevel: hvad skal EU-udvidelsen til for? Er det altruisme? Pur høflighed?

Det er for lidt, det er ikke nogen grund. Man kommer ikke uden om sig selv. Østeuropa må lære at opføre sig som en ansvarlig voksen, der kan træffe virkelige beslutninger og bære deres konsekvenser. Vesteuropa på sin side kan ikke komme uden om det forstyrrende element, og det er ikke gjort med store armbevægelser alene. (Ligesom det ikke er gjort med fejltrin: med hvilken selvfølgelig arrogance kundgjorde den franske ministerpræsident ikke, at de nye lande havde forsømt muligheden for at forholde sig tavse. *Bon.* Fransk indbildskhed er det bedste jeg ved. Indbildskhed og så endda fransk, det er stilmæssigt det maksimale, den europæiske ånd har formået at frembringe. Den ungarske indbildskhed er latterlig, *voilà*, den tyske

tung i det, den italienske for højroret. Måske er den engelske indbildskhed også i orden, den er bare så taktfuld, at man næsten ikke bemærker den.)

Set herfra, fra månen, virker modviljen mod Amerika i den nye Europa-definition kortsigtet, og jeg forstår modviljen som en taktisk manøvre. På samme måde som viljen til en i sig selv ønskværdig ligevægt mellem Amerika og Europa, kan modviljen mod Amerika efter min mening hverken være udgangspunkt eller mål, kun konsekvens. Det er svært at formulere det fælles europæiske og amerikanske, men det kan gøres synligt vha. enkeltstående bevægelser, reflekser og vigtige dimensioner. I øvrigt skygger Bush for Amerika. Amerika er efter min mening fuldstændig som os, bare anderledes. Amerika er ikke en modpol, som vi kan definere os selv i modsætning til. Sagt på en fin måde er vi ikke sluppet godt fra studentikose maksimer som den om at lade den bedste vinde. Og nok en gang: Hvad er der så at tale om?

Den nye idékonkurrence i europæisk bevidsthed giver mig en besynderlig fornemmelse af, at vi ønsker en ny nationalstat i stort format og ditto identitetsfølelse, en fælles fjende og i stedet for nationale karakteregenskaber, euronationale sådanne. (En gammel vittighed lyder: Hvor stor er den sovjetiske dværg? Enorm.) Men en struktur som Europas Forenede Stater synes ikke efterstræbelsesværdig – i forhold til Amerika er vi for forskellige indbyrdes. Der er længere mellem Kiel og Hamburg end mellem Boston og San Francisco. For slet ikke at tale om afstanden til Hódmezövásárhely.

Det kan godt være, at Europa holdt åndeligt sammen i modstanden mod diktaturerne. Men hvad nu efter murens fald? Hvor foregår der organiserede overvejelser, som et Europa-billede kan udgå fra? De foregår ingen steder, bl.a. fordi vi med rette er blevet bange for visioner. Hvis jeg var apokalyptisk anlagt, ville jeg beskrive Europa og den europæiske ånd som en død mand og det, vi forstår som kultur, ville så være neglenes fortsatte voksen *post mortem*. Men jeg trækker straks forskrækket dette billede tilbage (og skulle jeg glemme at trække det tilbage, gør jeg det sikkert på mit dødsleje).

Habermas skriver, at "en attraktiv og alment acceptabel vision falder ikke ned fra himlen. Den kan for øjeblikket kun udspringe af en foruroligende følelse af rådvildhed." Det er vigtige ord. Men det er, som om den generelle rådvildhed overhovedet ikke er foruroligende,

den virker tværtimod helt rolig. Denne rolige rådvildhed byder ikke på nogen visioner, vi må nøjes med den sølle ligning EU = Euro + Bruxelles.

Første skridt må altså være: at være urolig. Man bør finde det fælles europæiske foruroligende (tage det til efterretning!).

Oversat fra tysk af Sara Høyrup

NOTE

1. János Kádár (1912-1989). Ungarns ministerpræsident efter nedkæmpningen af opstanden i 1956.

Artiklen blev bragt i Süddeutsche Zeitung 11. juni 2003.
© 2003 Süddeutsche Zeitung.

PÉTER ESTERHÁZY, f. 1950. Ungarsk forfatter. Seneste udgivelse: *Verbesserte Ausgabe* (2003), som er en efterskrift til hans roman *Harmonia Caelestis* (2001).

